

# מימון שיקום בר-קיימא של עזה



ד"ר חאפז גאנם וליאל מגן\*  
אפריל 2026

## מסמך תובנות<sup>1</sup>

מסמך זה טוען כי שיקומה של עזה יהיה תלוי לא רק בכמות המימון שתגויס, אלא גם באופן שבו המימון מובנה, מנוהל ומעוגן בהקשר פוליטי רחב יותר. בסביבה המעוצבת על ידי מגבלות תנועה ומוסדות חלשים, עיצוב פיננסי אינו ניטרלי אלא מעצב סדרי עדיפויות, מקצה משאבים וקובע מה ניתן ליישם בשטח. המסמך בוחן את האתגרים המרכזיים שהגבילו בעבר את התרגום של התחייבויות פיננסיות לפרויקטים בפועל, מציע גישות חדשות המבקשות להתמודד עם חסמים אלה, ומקדם ארכיטקטורה פיננסית המחזקת יכולת מקומית, מבטיחה שקיפות, ותומכת בהתאוששות ארוכת טווח במקום חיזוק של תלות ופיצול. המסמך גורס כי גישה כזו יכולה להתממש באופן אפקטיבי רק אם היא מלווה באופק פוליטי ברור, כולל הסרת הסגר על עזה, אשר יתמוך ברווחת האוכלוסייה המקומית וייצור את התנאים להפחתת סיכון ולמשיכת השקעות פרטיות.

### א. מבוא

שיקומה של עזה לא ייקבע רק לפי היקף הכספים שהובטחו, אלא לפי האופן שבו המימון מובנה, מוקצה, מנוהל ובעיקר מעוגן באופק פוליטי רחב יותר. בהקשר המעוצב על ידי סגרים, סמכות מפוצלת, ולחץ חברתי ומוסדי עמוק, המימון אינו עניין ניטרלי או טכני. הוא קובע סדרי עדיפויות, מקצה משאבים ומעצב מי יכול לפעול ולהחליט.

המימון אינו נפרד מהשיקום. הוא חלק ממנו. עיצוב המימון משפיע על תכנון, בניית מוסדות, שווקים, ועל המידה שבה קהילות יכולות להשתתף בעיצוב התאוששותן. השאלה אינה רק אם קיים מימון, אלא האם הוא תומך בתהליך המעוגן בזכויות ובסוכנות מקומית או מחזק יחסי כוח ומודלים מוכתבים חיצוניים. יש להבין את שאלת המימון כזירה מרכזית של השיקום. עיצובו יקבע לא רק מה נבנה מחדש, אלא גם כיצד כוח, משאבים והזדמנויות מחולקים לאורך זמן.

\* ד"ר חאפז גאנם הוא כלכלן, לשעבר סגן נשיא הבנק העולמי וסגן מנהל כללי של ארגון המזון והחקלאות של האו"ם (FAO). כיום הוא עמית בכיר במרכז למדיניות הדרום החדש במרוקו ועמית בכיר במכון ברוקינגס. ליאל מגן הוא חוקר המתמחה בדילומטיה אזורית, שיקום בר-קיימא וכלכלה פוליטית במזרח התיכון. הוא משמש כעמית מדיניות בכיר במיתוים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, וכיום עמית באוניברסיטת LUISS ברומא, עם התמקדות בשיתוף פעולה וביטחון בים התיכון. <sup>1</sup> מסמך זה נכתב בעקבות מפגש מומחים בתחומי המימון, פרקטיקות פיתוח וממשל דיגיטלי. המפגש נפתח בהרצאות של ד"ר חאפז גאנם שהתמקד בתנאים המוסדיים והמאקרו-כלכליים למימון שיקום בר-קיימא, ושל אהרון פורת שבחן הצעות לשימוש בבלוקצ'יין ונכסים דיגיטליים בעזה וניתח הן את הפוטנציאל הטכני שלהם והן את הסיכונים הפוליטיים והחברתיים המשמעותיים שהם נושאים. דוברים נוספים הוסיפו נקודות מבט על תמריצי המגזר הפרטי, סחר אזורי, והשאלה המרכזית של בעלות מקומית על מימון תהליך השיקו.

המסמך בוחן את האתגרים המרכזיים שהגבילו את שיקום עזה בעבר בהיבט של תרגום התחייבויות פיננסיות לפרויקטים למימוש בפועל, ומציע דרכים להתמודד עם חסמים אלה. מגבלות מרכזיות כוללות יכולת מוגבלת של תורמים ותלות גבוהה בסיוע חיצוני, המגבילות הן את היקף והן את הקיימות של מאמצי השיקום. אתגרים אלה מוחרפים על ידי עוני נרחב, אבטלה גבוהה, עקירה רחבת היקף, וצפיפות אוכלוסין גבוהה, לצד מחסור בקרקע זמינה ובאזורים מיועדים לפיתוח. יחד, גורמים אלה מקשים על המעבר מסיוע קצר טווח להתאוששות ארוכת טווח. בהתאם לאתגרים אלו, תומך המסמך בקידום ארכיטקטורה פיננסית המחזקת יכולת מקומית, מבטיחה שקיפות, ותומכת בהתאוששות ארוכת טווח במקום לחזק תלות ופיצול.

ניסיון העבר מראה כי כאשר המנגנונים הפיננסיים מנותקים מהמציאות המקומית, גם מימון משמעותי יכול להוביל לתוצאות מקוטעות וקצרות מועד. בעזה, סבבי שיקום קודמים לא הובילו לתוצאות בנות-קיימא, שכן מחזורים חוזרים של הרס ופיצול פוליטי מתמשך ערערו את מה שנבנה. סיכונים אלה מועצמים על ידי אי-ודאות פוליטית מתמשכת, מגבלות תנועה, ויכולת מוסדית מוחלשת, אשר יחד מגבילים הן את היישום והן את ההשפעה ארוכת הטווח. שיקומה של עזה דורש לא רק משאבים פיננסיים, אלא אופק פוליטי אמין המוביל לשלום בר-קיימא, מוסדות מתוקנים, וארכיטקטורת מימון המעמידה את תושבי עזה עצמם במרכז קבלת ההחלטות.

לפיכך, יש להצהיר כבר מלכתחילה על מחויבות ברורה לסיום הסגר, לצד קידום הסדר פוליטי מקיף המסדיר את יחסי השלום בין הישראלים והפלסטינים, ומעניק סמכות מוסדית לגופים מקומיים. ללא תנאים אלה, ההשקעות בשיקום יישארו מוגבלות, שכן הסיכון לאלימות מחודשת ימשיך לעצב את חישובי השחקנים הציבוריים והפרטיים כאחד.

## **ב. הבעיה: סביבה עתירת סיכון עם מסגרות מוסדיות חלשות**

למרות הקמת קרן של הבנק העולמי והתייחסויות חוזרות לצורכי שיקום בהיקף של כשבעים ואחד מיליארד דולר, עזה נותרת אחד המקומות הקשים ביותר בעולם לתרגום התחייבויות מימוניות לפרויקטים בשטח.

מבחינה תפעולית, מגבלות תנועה, רגולציות על חומרים בשימוש כפול, ותשתיות פגועות מעכבות את הפרויקטים במידה כזו, שמה שבמצב רגיל עשוי לקחת שנתיים ליישום, ייקח בעזה בקלות לכעשור. כל עיכוב מגדיל עלויות, מפחית השפעה, ושוחק אמון הן בקרב תורמים והן בקרב האוכלוסייה.

מבחינה פוליטית, אין אופק ברור. היסטורית, עזה שימשה כצומת סחר שכלכלתה התבססה על מסחר עם ישראל, הגדה המערבית והאזור הרחב. תחת סגר מתמשך, איום של חידוש אלימות, ואי-ודאות לגבי הממשל, השיקום עלול להפוך לטלאי של פרויקטים מנותקים במקום אסטרטגיית התאוששות קוהרנטית. במקביל, המוסדות הפלסטיניים מתמודדים עם משבר לגיטימציה חמור. סקרים מראים כי רוב גדול מאוד מהפלסטינים תופסים את הרשות הפלסטינית כמושחתת, ורוב דומה אומר זאת גם על חמאס. ללא רפורמה מוסדית, שקיפות, ובסופו של דבר בחירות של הנהגה חדשה ולגיטימית, הן תורמים והן משקיעים יישארו זהירים.

מבחינה פיננסית, יכולת התורמים מוגבלת. מבין המדינות שהצטרפו ליוזמות המדיניות שמקודמות תחת תכנית טראמפ, רק ארצות הברית וכמה מדינות מפרץ מחזיקות ביכולת פסיקלית להעביר לעזה תרומות משמעותיות (שכעת לאחר המלחמה האחרונה באיראן, גם הן מוטלות בספק). בכל מקרה, מימון ציבורי בלבד לא יספיק לשיקום הכלכלה, להבטחת שגשוג או ליצירת תעסוקה משמעותית לאוכלוסייה הצעירה בעזה. יתרה מזו, מימון ציבורי עשוי להיות תלוי בבירוקרטיה מורכבת, חלוקה

איטית ושחיתות פוטנציאלית. לפיכך, השקעה פרטית היא חיונית. אולם, עבור משקיעים פרטיים האמון הוא קריטי, ואמון המשקיעים נשבר עקב מחזורים חוזרים של הרס. חלק גדול ממה שנבנה לאחר סבבי אלימות קודמים נפגע או נהרס, ולכן משקיעים חדשים יחזרו רק אם יראו ערבויות חזקות, כללים ברורים, וצורה כלשהי של גידור סיכונים או ביטוח להשקעתם.

הסטטוס המשפטי והמוסדי מסבך עוד יותר את הגישה למימון. עזה אינה מוכרת כמדינה ולכן גישתה לכלים פיננסיים בינלאומיים מוגבלת. כתוצאה מכך, כספים מועברים דרך מתווכים, המוסיפים חיכוך, עיכובים ואינטרסים חיצוניים. ייתכן שבעיות אלה יפתרו באמצעות הקמת קרן הנאמנות המיוחדת של הבנק העולמי, אך הדבר טרם הוכח.

לבסוף, שוק העבודה ומערכת החינוך לא נמצאים בהלימה. בעזה רמת ההשכלה הפורמלית יחסית גבוהה, אך לצידה גם שיעור האבטלה הוא מהגבוהים בעולם. הכלכלה התכווצה עוד לפני המלחמה האחרונה. הפער בין ההשכלה והתעסוקה, הוא גורם סיכון משמעותי לרדיקליזציה. אם תהליך השיקום לא יטפל בפער זה, וייצור מסלולים לצעירים להשתמש בכישוריהם והשכלתם, התסכול צפוי להעמיק.

## ג. ארכיטקטורה דיגיטלית: הבטחה וסכנה

מימון דיגיטלי הינה דרך פוטנציאלית לעקוף צווארי בקבוק מוסדיים ולשפר שקיפות. פתרונות קריפטו הוצעו במפורש כתשתית לכלכלת העתיד של עזה. הצעות אלו כוללות, בין היתר, פיתוח של מטבעות יציבים ייעודיים לעזה (stablecoins), יצירת שווקים דיגיטליים לסחר בקרקעות באמצעות טכנולוגיית בלוקצ'יין (כמו בתכנית GREAT), וכן הקמה של ארנקים דיגיטליים המחוברים לזיהוי ביומטרי וממומנים על ידי יוזמות שמקורן במדינות המפרץ.

עם זאת, הפלסטינים עצמם מודרים במידה רבה מתהליך התכנון של מערכות אלו. פער הידע בין מי שמעצבים את הפתרונות לבין מי שאמורים להשתמש בהם יוצר קרקע נוחה לניצול ולשימוש לרעה. בסביבה שברירית כזו, טכנולוגיות קריפטו ובלוקצ'יין משמשות בעיקר לספקולציה ולמיצוי רווחים (extraction), ולא להעצמה של הקהילה המקומית.

הסיכונים כאן משמעותיים. כסף מתוכנת (programmable money) עשוי לשמש למעקב חודרני ולשליטה הדוקה בהתנהלות הכלכלית של התושבים. שווקי קרקעות דיגיטליים (tokenized land markets) עלולים להאיץ תהליכים של נישול ומכירות כפויות תחת לחץ כלכלי. ארנקים דיגיטליים המקושרים לזיהוי ביומטרי, יחד עם מערכות זהות דיגיטלית, עלולים ליצור מנגנוני פיקוח וכפייה מתמשכים. ללא מנגנוני הגנה חזקים, מימון דיגיטלי עלול לבסס צורות חדשות של שליטה במקום להרחיב חירויות. לפיכך, עולה צורך להגדיר מערכת של עקרונות תכנון שכל ארכיטקטורה דיגיטלית בעזה צריכה לעמוד בהם:

- הגנה על פרטיות וריבונות כלכלית
- מניעת כפייה למכירת קרקע או נכסים מרכזיים
- שימוש בתשתית קוד פתוח המאפשרת שקיפות, ביקורת ולמידה משותפת
- ניהול קהילתי של המערכות הדיגיטליות ולא רק פיקוח חיצוני
- איזון בין צרכי ביטחון לגיטימיים, שמירה על פרטיות ושילוב האוכלוסייה המקומית

אם עקרונות אלו יישמרו, לכלים דיגיטליים עשויים להיות גם יתרונות משמעותיים כגון הפחתת עלויות עסקאות, שיפור יכולת המעקב והבקרה (traceability), הגנה על רישומי בעלות, וגישה לשוקי עבודה דיגיטליים גלובליים. השאלה המרכזית היא מי מחזיק בבעלות על המערכת ומי מנהל אותה בפועל

## ד. תנאים מאקרו-כלכליים ומוסדיים

הכלכלה העתידית של עזה, כחלק מהכלכלה הפלסטינית הרחבה יותר, תהיה תלויה ביכולתה למשוך מקורות מימון חיצוניים. בין אם מדובר בסיוע, בכלים פיננסיים או בהשקעות ציבוריות ופרטיות, יכולתה של הכלכלה למשוך משאבים תהיה גורם מכריע.

- לפיכך, לא ניתן להפריד בין מימון לבין פוליטיקה. הסדרים כלכליים שמתעלמים מהמסלול הפוליטי יהיו שבריריים ובעלי רמת סיכון גבוהה. כדי שתושבי עזה ומשקיעים פוטנציאליים יתנו אמון בתכנית כלכלית כלשהי, עליהם לראות אופק מדיני ארוך טווח שמציע עתיד אמין ובר-קיימא. בהקשר זה, ניתן להצביע על מספר נקודות יסוד: השקעות ארוכות טווח לא יגיעו לעזה ללא מידה של ודאות כי מעגל האלימות וההרס יגיע לסיומו. לכן, צעדים אמינים לקידום שלום בר-קיימא בין ישראלים לפלסטינים הם תנאי הכרחי להצלחת תהליך השיקום.
- שיקום תחת סגר מוגבל מטבעו. לא ניתן להשיג פיתוח בר-קיימא ללא הסרת מגבלות והשבת תפקידה של עזה בסחר אזורי.
- תורמים ומשקיעים יתחייבו למשאבים משמעותיים רק אם יתפקדו בעזה מוסדות ברורים ומתוקנים. משמעות הדבר מנגנוני רכש שקופים, פיקוח עצמאי, מנהל אזרחי מתפקד, ומערכות המספקות דין וחשבון (accountability) הכוללות ייצוג וקול מקומי.
- לאורך זמן, חייבות להתקיים בחירות מחודשות בפלסטין לשיקום הלגיטימיות. ללא חידוש כזה, כל תוכנית שיקום רחבת היקף תעמוד על יסודות פוליטיים חלשים.

יש צורך להבחין בין מה שמימון ציבורי או פרטי יכולים ואמורים לכסות. כספים ציבוריים צריכים להתמקד במה שאינו רווחי אך חיוני מבחינה חברתית כמו: פינוי הריסות, תשתיות מים ותברואה, כבישים ראשיים, בריאות וחינוך, ושירותים חברתיים בסיסיים. בתוך כך, עקרון הכלכלה המעגלית עם דגש על עבודה מקומית יכול לרתום הוצאה ציבורית להרחבת כוח העבודה וליצירת הכנסה<sup>2</sup>.

הון פרטי מאידך, צריך להיות מגויס לתחומים שבהם קיים פוטנציאל לתשואה, כגון אנרגיה, תקשורת, נמלים, לוגיסטיקה, וסוגים מסוימים של דיור ותשתיות תעשייתיות, תוך הבטחת יציבותם של פרויקטים אלו במסגרת הסדר ארוך טווח.

חלק ניכר מההון הפוטנציאלי צפוי להגיע במתכונות היברידיות. שחקנים ממדינות המפרץ משלבים לעיתים קרובות בין מנדט ציבורי לציפיות מסחריות. שותפויות ציבוריות-פרטיות (PPP) הנתמכות על ידי הקהילה הבינלאומית, כגון מודל שדה התעופה המלכה עליה (Queen Alia) בירדן, מציעות תקדימים קונקרטיים לפיתוח תשתיות גדולות בהקשרים מורכבים. בכל הסדרים שכאלה, ערבויות סיכון חלקיות וכלים נוספים להפחתת סיכונים הם קריטיים.

## ה. אוטונומיה מקומית, תכנון ותפקיד השחקנים הבינלאומיים

לעזה לא חסרים משאבי אנוש או אנרגיה יזמית. היסטורית, השטח היה משולב בסחר אזורי ובעל מאגר גדול של צעירים משכילים. מה שחסר הם תנאי המסגרת המאפשרים לנצל יכולת זו. תנאים אלה כוללים:

<sup>2</sup> ראו למשל את עבודתה של עדי מגר על פסולת בניין בעזה באתר מיתווים

- רשות רגולטורית המסוגלת לקבוע סדרי עדיפויות בתכנון ובבנייה
- מנגנונים לתיאום בין יוזמות מקומיות ופרויקטים בינלאומיים
- אמצעי הגנה למניעת מצב שבו פרויקטים במימון זר ייצרו "איים" של עושר, בעוד האוכלוסייה המקומית נותרת ככוח עבודה בשכר נמוך

הניסיון והיכולות של סוכנויות בינלאומיות שפעלו בעבר בעזה מהווים נכס חשוב. גופים אלה צברו ידע ומערכות לאורך שנים, אך רבים מהם מודרים כיום מהזירה. כל ארכיטקטורה חדשה צריכה להיבנות על בסיס היכולות הקיימות הללו, ולא להתעלם מהן.

בתוך כך, קישוריות אזורית והפחתת סיכונים (de-risking) הן חיוניות. כדי שהמציאות בעזה תהיה בת-קיימא, על עזה להתחבר מחדש מבחינה כלכלית לגדה המערבית ולהשתלב בסחר האזורי. חיבור עזה ליוזמות כגון מסדרון הסחר האזורי (IMEC) עשוי להיות בעל פוטנציאל, אם יתוכנן כך שישלבו בו האינטרסים הפלסטיניים ולא יעקפו אותם. במקביל, משקיעים זקוקים לבהירות לגבי כלים שונים להפחתת הסיכונים, ובכלל זה ערבויות וביטוח למניעת מחזורים עתידיים של אלימות.

יש להתייחס בזהירות לחזונות של "ריבירה עזתית" שאינם מעצימים את האוכלוסייה המקומית. ללא מנגנונים שמנתבים משאבים ישירות לתושבים המעוניינים לשקם ולבנות מחדש את קהילותיהם, תהליכי השיקום עלולים לשעתק דפוסים ישנים של תלות ואלימות בצורות חדשות. תושבי עזה צריכים להיות סוכני השיקום, לא רק בצד המקבל והפסיבי. הדבר דורש מנגנון קונקרטי להקצאת משאבים לאנשים בשטח, למשל באמצעות מסלולי מענקים שקופים או קרנות קהילתיות. הניסיון והיכולות של סוכנויות בינלאומיות שפעלו בעבר בעזה הם נכסים חשובים. מוסדות אלה בנו ידע ומערכות לאורך שנים, אך רבים מהם מודרים כיום. כל ארכיטקטורה חדשה צריכה להיבנות על בסיס יכולת קיימת זו ולא להתעלם ממנה.

## 1. הזדמנויות לארכיטקטורה פיננסית חדשה

למרות המגבלות הרבות והאתגרים, קיימות מספר הזדמנויות קונקרטיות:

**ראשית**, קרן נאמנות המנוהלת על ידי הבנק העולמי, עם מעמד ייחודי לעזה, יכולה לשמש כערוץ מרכזי למימון ציבורי ומשולב (blended finance) אם הקרן תנוהל על ידי אנשי מקצוע ולא תהיה כפופה לאג'נדות פוליטיות, היא תוכל לתאם בין תורמים, לצמצם כפילויות, ולספק מסגרת אמינה לבחירת פרויקטים ולפיקוח. הקרן יכולה גם להקל על עיצוב מנגנוני חלוקת סיכונים ולסייע בכך למשיכת הון פרטי<sup>3</sup>.

**שנית**, קיימת אפשרות להשקעה פרטית אחראית בתשתיות מפתח. בתנאי שיוקמו מנגנוני ערבויות מתאימים ורגולציה ברורה, שחקנים פרטיים יכולים לתרום לפיתוח מערכות אנרגיה, תקשורת, נמלים, לוגיסטיקה ואזורי תעשייה. הרעיון של הגדרת עזה, כולה או חלקים ממנה, כאזור כלכלי מיוחד, עם כללים יציבים, הליכים פשוטים יותר ואולי גם הקלות מס, עשוי למשוך השקעות וליצור מקומות עבודה, בתנאי שהדבר יהיה קשור ויקדם תועלות מקומיות ולא רק רווחים חיצוניים.

<sup>3</sup> לניתוח מפורט יותר מאת אחד ממחברי מאמר זה, ראו חאפז גאנם, "Financing Gaza's Reconstruction and Recovery: Dealing with Risk and Uncertainty," Development Front, <https://dev-front.org/financing-gazas-reconstruction-and-recovery-dealing-with-risk-and-uncertainty/>

**שלישית**, עסקים קטנים ובינוניים ויזמות צעירה מהווים נדבך מרכזי בכל תהליך שיקום ריאלי. גישה לאשראי, הכשרה, תשתיות וקרקע יכולה לאפשר לצעירים להקים עסקים משלהם במקום להסתמך רק על תעסוקה ציבורית. בשילוב עם הגנה חברתית ממוקדת ותוכניות "מזומן עבור עבודה" (Cash for Work, CFW), ניתן לתת מענה הן לצרכים מיידיים והן לחיזוק החוסן לטווח ארוך.

**רביעית**, חדשנות דיגיטלית יכולה להוות נכס משמעותי, אם תנוהל בצורה נכונה. ארכיטקטורה דיגיטלית המנוהלת על ידי הקהילה, מבוססת על קוד פתוח, מגינה על פרטיות ומעוגנת בקבלת החלטות מקומית, יכולה לשפר שקיפות וגישה למימון, תוך הימנעות מהסיכונים של מעקב ושל טוקניזציה ספקולטיבית.

## ז. המלצות ופעולות מיידיות

1. **יישור קו בין הפוליטי והכלכלי**. השיקום חייב להיות מקושר למאמצים פוליטיים להקלת תנועה של אנשים וסחורות, השבת הסחר, והבהרת סידורי הממשל בעזה והאופק הפוליטי ארוך הטווח לשלום ויציבות. ללא זאת, התחייבויות פיננסיות יישארו שבריריות וחשופות לסיכון.
2. **שיקום הלגיטימציה המוסדית**. יש לתמוך ברפורמות המחזקות שקיפות, אחריותיות והשתתפות קהילתית, כולל היערכות לקיומן של בחירות מחודשות. מימון חיצוני צריך להיות מותנה בהתקדמות בתחומים אלה.
3. **הקצאת מימון ציבורי לשירותים חיוניים**. יש לכוון משאבים ציבוריים ומבוססי מענקים לפינוי הריסות, מים ותברואה, בריאות, חינוך, תשתיות ליבה והגנה חברתית, ולא לתמיכה שוטפת בשכר ללא תוצאה יצרנית.
4. **תעדוף רווחת תושבי עזה**. יש להקצות עדיפות לתכניות הגנה חברתית כגון עבודה תמורת שכר (cash-for-work) או העברות כספיות ממוקדות, לנוכח רמות גבוהות של עוני, אבטלה והשפעה פוסט-טראומטית. על מנת לתמוך באוכלוסייה המקומית, יש להקדיש תשומת לב מיוחדת גם לחינוך ולהכשרה מקצועית, שירותי בריאות, שירותים ציבוריים והבטחת ייצוג מקומי.
5. **גיוס השקעה פרטית אחראית**. יש לפתח ערבויות סיכון חלקיות וכלי מימון משולבים המעודדים השקעה פרטית באנרגיה, תקשורת, לוגיסטיקה ומגזרים יצרניים, תוך הבטחת רגולציה המגינה על האינטרס הציבורי.
6. **פיתוח הסדרים כלכליים מיוחדים המשרתים את תושבי עזה**. יש לבחון אזורים כלכליים מיוחדים ומסדרונות סחר שיחברו מחדש את עזה עם הגדה המערבית, ישראל והאזור, תוך קביעת כללים ברורים בנוגע לעבודה, מיסוי וחלוקת תועלות מקומיות.
7. **תעדוף עסקים קטנים ובינוניים ותעסוקת צעירים**. יש ליצור מסלולים ייעודיים למימון עסקים קטנים ובינוניים, תוכניות יזמות ופיתוח כישורים התואמים את צרכי הכלכלה העתידית של עזה. יש לקשר בין הגנה חברתית לבין תוכניות עבודה תמורת שכר ותשלום עבור משימות התורמות לשיקום.
8. **עיצוב מערכות דיגיטליות עם הגנות חזקות**. כל שימוש בטכנולוגיות בלוקצ'יין או נכסים דיגיטליים צריך לעמוד בעקרונות של פרטיות, תשתית פתוחה, ממשל קהילתי והגנה מפני מכירות קרקע בכפייה וניצול ספקולטיבי.

9. חיזוק קרן הבנק העולמי כעוגן של המערכת. יש להבטיח כי קרן הנאמנות של הבנק העולמי תנהל על ידי אנשי פיתוח מקצועיים, עם מנגנוני ניטור והערכה חזקים, קריטריונים ברורים לבחירת פרויקטים, ושילוב משמעותי של קולות עזתיים בקביעת סדרי עדיפויות.

יחד, רכיבים אלו מתווים את קווי המתאר של ארכיטקטורה פיננסית היכולה לתמוך בתכנית שיקום של עזה, מעבר לקידום פרויקטים מקוטעים והתחייבויות מפוזרות. המבחן המרכזי יהיה האם תושבי עזה ייתפסו כסובייקטים של השיקום כבעלי קול וסוכנות ממשית, או כאובייקטים של ניסוי טכנוקרטי שתוכנן במקום אחר.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> לניתוח מפורט ומורחב יותר ראו חאפז גאנם: "Gaza Reconstruction: Do Not Repeat the Mistakes of the Past Four Efforts," Policy Center for the New South, <https://www.policycenter.ma/publications/gaza-reconstruction-do-not-repeat-mistakes-past-four-efforts>.